

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۵، پیاپی ۱۷

صفحات ۱۱۷-۱۳۳

مدل دینامیکی اثرات نوسازی مسکن روستایی در روستای پل باباحسین

جیران چام چام*؛ دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
علی اصغر میرک‌زاده؛ عضو هیئت علمی دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
عباس مهروان؛ عضو هیئت علمی دانشکده معماری، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۲/۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۶/۱۵

چکیده

ساخت مسکن جدید بر اساس ارزش‌های کاذب وارد شده از شهرها و نامتناسب با شرایط اقلیمی و ارزش‌های اصیل روستایی منجر به تغییرات اساسی در ابعاد مختلف زندگی روستاییان شده است. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در دهه‌ی اخیر به این امر دامن زده و با عنوان طرح نوسازی مسکن روستایی تسهیلات لازم برای ساخت مسکن مقاوم در برابر حوادث طبیعی را در اختیار روستاییان قرار داده است. این طرح همانند سایر طرح‌های توسعه روستایی، دارای اثرات و پیامدهای مثبت و منفی متعددی بوده است. در این راستا تحقیق پیش رو با رویکرد کیفی و روش مطالعه موردی با هدف بررسی مدل دینامیکی اثرات نوسازی مسکن روستایی انجام پذیرفت. در نهایت مدل دینامیکی اثرات نوسازی مسکن روستایی از ابعاد مطرح شده ترسیم و تحلیل شد. جامعه‌ی مورد مطالعه شامل تمامی ساکنانی است که خانه‌های خود را نوسازی کرده اند. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند و گلوله برفی بود. بر اساس اشباع تئوریک ۵۲ نفر از افرادی که خانه‌های خود را نوسازی کرده اند مورد مطالعه قرار گرفت. به منظور طبقه بندی داده‌ها از نرم افزار NVIVO و ترسیم مدل دینامیکی از نرم افزار ونسیم استفاده گردید. نتایج بخش کیفی نشان داد مهم‌ترین اثرات اجتماعی، اقتصادی، روانی و زیست محیطی نوسازی خانه‌ها به ترتیب شامل تمایل به ماندگاری روستاییان در روستا، تحمیل هزینه‌های نوسازی به خانوار، دغدغه‌ی پرداخت وام و سرد شدن خانه‌های نوساز در زمستان و گرم شدن آن‌ها در تابستان بوده است.

واژگان کلیدی: اثرات نوسازی، مسکن روستایی، مدل دینامیکی، توسعه روستایی، پل باباحسین.

* Jacchamcham@yahoo.com

(۱) مقدمه

مسکن در درجه‌ی دوم اهمیت نسبت به نیازهای اساسی انسان قرار دارد (لطفی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۷) و تمام کیفیت زندگی وی را که خود متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی و نیز ابعاد عینی و بیرونی، ذهنی و درونی است را تحت شعاع قرار می‌دهد (عزیرپور و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۷). هم اکنون باتوجه به رشد طبیعی جمعیت و فرسودگی و ضریب استهلاک بالای واحدهای مسکونی روستایی، ساخت مسکن جدید به امری ضروری و اجتناب ناپذیر مبدل شده است (سرتیپی پور، ۱۳۸۵: ۵۴). این در حالی است که در راستای ساخت مساکن جدید و نیز تغییرات شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، نیازها و تقاضاهای خانوار در رابطه با این مهم تغییر یافته است (حبیبی و اهری، ۱۳۸۳: ۱۷).

در این میان طرح ویژه بهسازی و نوسازی مسکن روستایی که توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی اجرا شده با احداث مساکن جدید، مسکن روستایی را همانند مساکن شهری در نظر گرفته که صرفاً توجه به استحکام و دوام سازه‌های منجر به نادیده گرفتن معماری روستایی، فرهنگ روستا، روستانشینی و شیوه‌ی معیشت روستاییان شده است (قاسمی اردهائی و رستمعلی‌زاده، ۱۳۹۰). در واقع طرح‌های مسکن که امروزه تهیه می‌شود، به رغم برخورداری از برخی ارزش‌های ممکن، به دلیل بی‌توجهی نسبت به مفهوم مسکن در تقابل با زندگی و محیط اطراف قرار گرفته است (سرتیپی پور، ۱۳۹۰: ۳).

در خانه‌های نوساز روستایی با کم رنگ‌تر شدن ارزش فرهنگ بومی، اقتصادی و زیست محیطی در معماری آن‌ها، به طور دلخواه بر اساس شهرگرایی یا بر طبق ضرورت (مستحکم‌سازی به منظور مصون ماندن از حوادث طبیعی) هیچ گونه مطابقتی با فرهنگ، شرایط اجتماعی و اقتصادی آن‌ها ندارد (سلمانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۸؛ قاسمی اردهائی و رستمعلی‌زاده، ۱۳۹۰: ۸۱-۸۰). در این راستا با تغییرات سریع معماری مسکن روستایی شاهد تغییر کارکردها و تعدیل بعضی از آن‌ها در مساکن نوساز هستیم که به نوبه‌ی خود پیام‌آور آسیب‌های متعددی در راستای نقش تربیتی، فرهنگی و اقتصادی خانه‌های مدرن است. به طوری که با تغییر کارکردی مساکن و نواحی روستایی ماهیت ذاتی اولیه خود که بیشتر تولیدات کشاورزی بوده را از دست داده و به فضایی برای مصرف‌گرایی تبدیل شده است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۵). البته اشاره به این نکته نیز حائز اهمیت است که ساختمان‌های نوساز شده از وجه نظرهای مختلف از جمله بهداشت و استحکام و سایر امکانات برتری‌های نسبی به خانه‌های سنتی دارد. با این حال مسئله‌ی اصلی موجود که نوسازی خانه‌های روستایی منجر به آن گردیده است، اثرات منفی نوسازی خانه‌های روستایی از ابعاد فرهنگی از جمله مصرف‌گرایی، تجمل‌گرایی، شهرگرایی و امثال آن اقتصادی و نیز ناپایداری نوسازی خانه‌های روستایی در راستای استفاده از منابع طبیعی است. تمام ابعاد مذکور یکدیگر را پوشش داده و بر هم اثرگذار است که بررسی جداگانه‌ی هر کدام بدون در نظر گرفتن سایر عوامل سبب نادیده گرفتن بسیاری از واقعیات جامعه خواهد شد.

مساکن روستای پل بابا حسین در شهرستان خرم‌آباد از این امر مستثنی نبوده و طی فرآیند نوسازی دچار تغییرات عمده‌ای در ساختار و کارکردها شده و به روستای نسبتاً شهری تبدیل شده است. از طرفی با کاربرد مصالح و نقشه‌های مساکن نوساز که در تطابق کمتری با شرایط اقلیمی منطقه است، مساکن نوساز در روستای پل باباحسین آسیب‌های زیست محیطی عدیده‌ای به روستا وارد کرده است. از بین رفتن کارکرد معیشتی (کشاورزی و دامپروری) در مساکن نوساز روستایی در این روستا نیز عامل تهدید جدی بر از بین رفتن و گرایش کمتر روستاییان به فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری است که از این منظر اقتصاد کشاورزی را دچار بحران نموده است.

با توجه به مسائل پیش‌رو در روستای پل بابا حسین این روستا به عنوان روستای مورد مطالعه انتخاب گردید. این روستا به عنوان یک روستای نمونه از روستاهایی که طرح نوسازی مساکن روستایی در آن اجرا شده است کمک شایانی به شناخت دقیق مسائل پیش‌رو در این زمینه خواهد نمود. از این رو تحقیق حاضر با درک مسئله‌ی مذکور و تعمیق بر اثرات همه‌جانبه‌ی نوسازی خانه‌های روستایی بر ابعاد مختلف زندگی روستاییان، با ارائه راهکارهای مناسب به منظور پیشبرد صحیح طرح نوسازی و بهسازی مساکن روستایی و کاهش اثرات سوء حاصل از این طرح با ترسیم دینامیکی اثرات پرداخته است. به منظور بررسی اثرات همه‌جانبه نوسازی خانه‌های روستایی در روستای پل باباحسین، یافتن پاسخ سه سوال دنبال شده است: اول، اثرات نوسازی خانه‌های روستایی از ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی- فنی و فردی در روستای پل بابا حسین کدام بوده است؟ دوم، نوع اثرگذاری و ارتباط اثرات نوسازی خانه‌های روستایی در روستای پل باباحسین چگونه بوده است؟ و سوم اینکه، تغییرات ناشی از نوسازی خانه‌های روستایی در پل باباحسین، نهایتاً منجر به چه تغییراتی در روستا شده است؟

۲) مبانی نظری

بعد از سال‌های ۱۹۴۰ در جهان چند گونه گرایش نوسازی روستایی شکل گرفت. در حوزه کشورهای آسیای جنوب شرقی، مالزی و تایلند ضمن نگهداشت قواعد زندگی سنتی روستایی، فعالیت و معیشت نوین روستاییان به سمت همبستگی و مشارکت در طرح نوسازی سوق داده شد (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۰). این در حالی است که طرح نوسازی در ایران بر مبنای فعالیت دولت و به صورت متمرکز اجرا شده است. این برنامه در ایران از سال ۱۳۸۴ در برنامه چهارم توسعه، در ادامه طرح بهسازی مسکن روستایی با هدف ارتقای سطح ایمنی، بهداشتی، رفاه و آسایش روستاییان، آغاز شد (بنیاد مسکن، ۱۳۸۶: ۲۵).

توسعه روستاها و مقاوم سازی مسکن روستایی از جمله مهم ترین دلایل طرح‌ریزی این برنامه بوده است؛ طرحی که با هدف تأمین مسکن متناسب، مقاوم و بادوام روستایی شکل گرفت و با نوسازی سالانه

حداقل دویست هزار واحد مسکن روستایی به یکی از تأثیرگذارترین برنامه‌های معاصر توسعه روستایی در کشور تبدیل گریده و روند تغییرات به وجود آمده در کالبد و سیمای روستاها را شتاب بخشیده است (بیتی، ۱۳۹۰: ۱۱۵). این طرح ضمن تأمین مسکن مورد نیاز روستاییان، باعث ارتقای کیفی واحدهای مسکن روستایی و ترویج "الگوهای بومی مسکن روستایی" شده است؛ اهدافی که به نظر کارشناسان، تحقق کامل آن‌ها بعد از گذشت حدود شش سال از اجرایی شدن طرح همچنان محقق نگردیده است (همان: ۱۱۵).

توجه به عملیاتی ساختن انواع برنامه‌ریزی‌ها از جمله در حیطه نوسازی مسکن در چند دهه اخیر اعتبار فراوانی در میان برنامه‌ریزان یافته است (عنابستانی و جوانشیری، ۱۳۹۳: ۳۹). بنیاد مسکن نیز از این امر مستثنی نیست. این سازمان از زمان آغاز اجرای طرح بهسازی مسکن روستایی و اعمال نظارت بر مراحل اجرای طرح، هدف‌های ملی طرح بهسازی مسکن روستایی را شامل پیشگیری از تخریب مسکن روستایی در حوادث قهری، تمرکز سرمایه گذاری دولتی در روستاهای مستعد، توزیع عادلانه اعتبارات بخش مسکن در شهر و روستا، ترویج مقاوم سازی (مساکن روستایی)، آموزش و ارتقای دانش فنی روستاییان، تشکیل دوره‌های آموزشی خاص برای مخاطبان داوطلب فراگیری مهارت‌های ساخت و ساز روستایی، ترویج الگوی ساخت مسکن اقتصادی (الگوی مصرف ملی) و مطالعه و بررسی برای دستیابی به فناوری‌های کارا و مناسب برای مسکن روستایی برشمرده است (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱: ۶۹). در این میان مطالعات متعددی به منظور بررسی اثرات و ارزیابی طرح نوسازی و بهسازی مساکن روستایی انجام شده که در این قسمت به برخی از آن‌ها اشاره شده است. بائوجی هی^۱ و همکاران (۲۰۱۴: ۳۸۵) به منظور تقلیل شکاف مصرف انرژی در مساکن روستایی چین نسبت به مساکن شهری، استفاده از استانداردهای شهری را پیشنهاد کرده و این روش نوسازی را موثر بر کاهش مصرف انرژی در خانه‌های روستایی قلمداد می‌کنند. سندبرگ^۲ و همکاران (۲۰۱۴: ۲۸۷) با بررسی دینامیکی ذخیره‌ی انرژی در خانه‌های نوساز به این نتیجه رسیدند این مساکن در آینده سهم بسزایی در ذخیره‌ی انرژی دارند. مدل دینامیکی طراحی شده از جانب آن‌ها دید روشنی از ذخیره‌ی انرژی در قسمت‌های مختلف خانه‌های نوساز را نشان می‌دهد. همچنین نتایج آلو^۳ و همکاران (۲۰۱۴: ۵۸) در رابطه با تأثیر نوسازی خانه‌ها در سه کشور استونی، فنلاند، سوئد نشان می‌دهد نوسازی خانه‌ها سبب بهبود سیستم سرویس دهی ساختمان و صرفه‌جویی انرژی در خانه‌های جدید شده است. عبدال رحیم^۴ و همکاران (۲۰۱۲: ۳۶۹) نیز

¹ Bao-jie He

² Sandberg

³ Alev

⁴ Abdul Rahim

استفاده از سیستم پنل پیش ساخته در مسکن نوساز مالزی را به دلیل انعطاف‌پذیری در معماری این پنل‌ها را سازگار با نیازهای افراد مورد مطالعه دانسته است.

راهنما (۱۳۸۷: ۱۵۷)، در بررسی اثرات اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی مرکز شهر مشهد بر محله‌های پایین خیابان معتقد است، این طرح سبب مهاجرت ۷۳/۳ درصد مالکان به ترک محله و مهاجرت به سایر مناطق شهر شده اند. وابستگی شغل مالکان به زمین از ۲۶/۷ درصد به ۳/۳ درصد کاهش یافته است. همچنین این طرح سبب گشته حدود ۲۶/۷ درصد مالکان پس از فروش ملک تغییر شغل دهند. به طور کلی نتایج تحقیق راهنما نشان می‌دهد ۹۶/۷ درصد پاسخگویان از طرح نوسازی و بهسازی در منطقه‌ی خود رضایت نداشته اند. در رابطه با تغییر کارکردهای خانه‌های روستایی نتایج تحقیق صیدایی و قاسمیان (۱۳۹۱: ۹۸) نشان داد که کارکرد استراحتگاهی در محدوده مورد مطالعه رو به افزایش بوده و یکی از دلایل آن را می‌توان تأثیرپذیری از زندگی شهری و گرایش به رفاه و آسایش در محدوده مورد مطالعه دانست. این رقم نشان دهنده این است که جامعه روستایی در سال‌های اخیر با دور شدن از خوداتکائی به سمت مصرف‌گرایی پیش می‌رود. شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰: ۵۷) با بررسی تأثیر نوسازی مسکن روستایی بر اقتصاد معیشتی روستاییان در بخش مرکزی شهرستان ممسنی به این نتیجه رسیدند که نوسازی مسکن بر بهبود فضای کالبدی توأم با حفظ زیبایی و مقاومت بنا شده است. در زمینه اقتصاد معیشتی به دلیل عدم سازگاری «پلان» برخی از مسکن ساخته شده با نوع فعالیت تولیدی منجمله دامداری در روستاها، به طور غیر مستقیم موجب رویگردانی بیش از ۷۵ درصد از روستاییان از انجام این گونه فعالیت‌های شده است. از این رو گرچه نوسازی موجبات آسایش خاطر نسبی روستاییان به لحاظ ایمنی و زیبایی را فراهم آورده است، اما به سبب تغییر نامحسوس در شرایط معیشتی و مالی روستاییان نیز شده است. در تحقیقات صورت گرفته کمتر به بررسی اثرات نوسازی خانه‌ها اشاره شده و بیشتر مطالعات در رابطه با طرح هادی است. از آنجا که بررسی اثرات این طرح در رابطه با طرح نوسازی خانه‌های روستایی رابطه‌ی تنگاتنگی با هم داشته و این دو طرح در رابطه با مسکن و کالبد روستا است؛ از این رو، به چندی از تحقیقات صورت گرفته در این زمینه اشاره می‌شود:

عزیزپور (۱۳۹۰: ۷۱) در بررسی ارزیابی اثرات اقتصادی طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور به این نتیجه رسید که این طرح بر توسعه اشتغال، میزان سرمایه‌گذاری، میزان درآمد و بر بهره‌برداری از زمین نیز تأثیر مطلوب داشته است. عنابستانی (۱۳۸۸) معتقد است طرح هادی در روستا سبب امیدواری روستاییان به سکونت در روستا شده است و به لحاظ خدمات‌رسانی موفق بوده درحالی که به لحاظ زیست محیطی و جلب مشارکت مردم چندان توفیقی حاصل نکرده است. همچنین نصیری (۱۳۸۸) بیان می‌کند که اجرای طرح هادی روستایی باعث بهبود وضعیت سکونتگاه‌های روستایی در منطقه مورد مطالعه شده است.

مرادی و همکاران (۱۳۸۸) در بررسی اثرات طرح هادی در روستای حاجی‌آباد نشان داده‌اند که اجرای این طرح سبب رشد و توسعه روستا به واسطه بازگشت مردم به روستا و گسترش فعالیت های تولیدی-خدماتی، راه اندازی خطوط اتوبوس در مسیر بیرجند- حاجی‌آباد و تسهیل در رفت و آمد شده است. چراغی و همکاران (۱۳۹۱) نیز با بررسی تأثیر طرح هادی در دهستان کرانی به این نتیجه رسیده‌اند که اجرای طرح هادی اثرات مثبت و معناداری را بر ابعاد کالبدی داشته است ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت چندانی حاصل نشده است. همین طور که بررسی ادبیات موضوع و پیشینه‌ی تحقیق نشان می‌دهد نوسازی و بهسازی مساکن روستایی دارای اثرات متعددی بر زندگی روستاییان بوده است. در تحقیقات انجام شده هر کدام به بعد خاصی از اثرات نوسازی مساکن بر ابعاد مختلف زندگی روستاییان پرداخته است. در تحقیق حاضر، سعی شده است اثرگذاری این طرح را بر تمام ابعاد زندگی روستاییان مورد بررسی و واکاوی قرار دهد.

۳) روش تحقیق

رویکرد کلی تحقیق حاضر با استفاده از پارادایم کیفی بوده است. از نظر هدف، تحقیق حاضر از نوع توسعه‌ای- کاربردی است. از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، جزء تحقیقات توصیفی (غیرآزمایشی) به شمار می‌رود. روش اصلی مورد استفاده در این پژوهش مطالعه موردی بوده است. با توجه به محدوده‌های تحقیق، از طرح مقطعی استفاده شده است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه روستاییان پل بابا حسین بوده است که تمام یا قسمتی از خانه‌های خود را نوسازی کرده‌اند. ۴۲ خانوار از جامعه‌ی مورد مطالعه از طریق دریافت تسهیلات از بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان لرستان به نوسازی خانه‌های خود پرداخته و ۸۳ خانوار افرادی بوده‌اند که خود اقدام به نوسازی کرده‌اند. مبنای نمونه‌گیری اشباع تئوریک و روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند بوده است. بدین معنی فقط افرادی که خانه‌های خود را نوسازی کرده‌اند، هدف مطالعه قرار گرفته است.

با پرس و جو و راهنمایی دهیار منطقه دسترسی به این افراد امکان پذیر شد. در سه مرحله‌ی زمانی مختلف (با متوسط اختلاف یک ماه) مراجعه به روستا در نهایت ۵۲ نفر از افرادی که خانه‌های خود را نوسازی کرده‌اند انتخاب شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، محقق و روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌های فردی و گروهی، مشاهده و قدم زدن در روستا بوده است. داده‌ها به صورت یادداشت برداری از مصاحبات فردی و گروهی و همراه با عکس برداری از وضعیت مساکن نوساز روستاییان ثبت گردید. به منظور تعیین روایی اهداف حاصل از روش‌های کیفی از روش مثلث سازی (Cohen, ۲۰۰۴: ۴۹۳) استفاده شده است. در این راستا به منظور بالا بردن پایایی و افزایش اعتبار روایی از تکنیک جمع‌آوری اطلاعات در زمان‌های

مختلف^۱ و نیز جمع آوری اطلاعات گوناگون به طور همزمان^۲ - در روش زمان های متفاوت مثلث سازی^۳ - استفاده گردیده است.

به منظور تحلیل اطلاعات به دست آمده از روش تحلیل محتوای ادراکی و مدل دینامیکی استفاده شد. برای تحلیل داده‌های بخش کیفی از دو نرم افزار NVIVO.10 و Vensim.6 بهره گرفته شده است. نرم افزار NVIVO یک نرم افزار کیفی است که تحلیل محتوا را با دقت بیشتر و خطای کمتری انجام می‌دهد. این نرم افزار بر اساس تعداد مفاهیم مشابه که از طرف پژوهشگر مشخص می‌شود، بر اساس تعداد تکرار توسط افراد (منابع نقل قول)، فراوانی مفاهیم و منابع آن‌ها را مشخص می‌کند. به عبارت دیگر، این نرم افزار به آنچه در ذهن محقق نسبت به تشخیص مفاهیم، کدگذاری آن‌ها، طبقه‌بندی مفاهیم و ایجاد ارتباط بین آن‌ها است، نظم می‌دهد. نرم افزار Vensim امکان طراحی مدل دینامیکی اثرات اجتماعی، اقتصادی، فردی و زیست محیطی خانه‌های نوساز را فراهم کرده است.

روستای پل باباحسین یکی از روستاهای دهستان کرگاه شرقی از بخش مرکزی شهرستان خرم‌آباد است. روستای مذکور در ۱۶ کیلومتری کانون شهری خرم‌آباد و ۱۰۵ کیلومتری شهر بروجرد واقع شده است. این روستا از نوع روستاهای دشتی است و از طرف شمال به روستای ناصروند، از شرق به روستای چهزال، از غرب به دیناروند و از جنوب نیز به دیناروند محدود می‌گردد. روستای پل بابا حسین در ۴۸ درجه و ۱۹ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۲۵ دقیقه عرض شمالی واقع گردیده است (حسن‌زاده، ۱۳۸۲: ۱۸).

بر اساس مطالعات انجام شده سطوح کاربری مسکونی روستای پل باباحسین ۱۲۳۷۹۶ متر مربع و کل مساحت مسکونی ۵۰ درصد از کل کاربری‌های روستا است. با توجه به پیش بینی جمعیت در افق طرح میزان سطح مسکونی به ۱۳۴۷۴۵ مترمربع خواهد رسید. این افزایش سطح بر اساس سرانه ۶۰ مترمربع به ازاء هر نفر در افق طرح بوده است که علت افزایش این سرانه به ۱۱۶ متر مربع رسیده است. افزایش سطح مسکونی روستا در قالب ۲۸ قطعه زمین است (همان: ۳۸). طرح نوسازی و بهسازی مسکن روستایی که از جانب بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به منظور استحکام بخشی به خانه‌های این روستا در سال ۱۳۸۴ در این روستا شروع به فعالیت کرد و تاکنون ادامه داشته است.

¹ diachronic reliability stability over time

² synchronic reliability- similarity of data gathered at the same time

³ time triangulation

۴) یافته‌های تحقیق

۴-۱) اثرات اجتماعی نوسازی خانه‌های روستایی پل باباحسین

مهم‌ترین اثری که نوسازی خانه‌های روستایی بر خانوار روستای پل باباحسین داشته است، تمایل به ماندگاری روستاییان در روستا بوده است که ۱۲ نفر ۱۴ بار این امر را تکرار کرده‌اند. فرآیند تغییر آرام و بطئی فرهنگ روستاییان بر اثر نوسازی خانه‌ها نیز از دیگر عوامل اجتماعی نوسازی بوده که ۱۰ نفر ۱۲ بار آن را تکرار کرده‌اند. همه‌ی این عوامل نشان می‌دهد در بین روستاییان زمینه‌های بیگانگی با فرهنگ روستایی پدیدار گشته و بستر پذیرش فرهنگ شهرنشینی در حال گسترش است؛ به طوری که نمادهای آن در زندگی آنان کاملاً مشهود است. افزایش چشم و هم‌چشمی بر اثر نوسازی و مدرنیته نیز با ۱۱ بار تکرار توسط ۹ نفر از دیگر اثرات اجتماعی نوسازی بوده است. سایر اثرات اجتماعی به وجود آمده از نوسازی خانه‌های روستایی در جدول ۱ آمده است.

جدول شماره (۱): اثرات اجتماعی نوسازی خانه‌های روستایی پل باباحسین

تکرار	فراوانی	اثرات اجتماعی
۱۴	۱۲	تمایل به ماندگاری والدین در روستا
۱۲	۱۰	تسریع در تغییر فرهنگ
۱۱	۹	افزایش چشم و هم‌چشمی بین افراد
۶	۶	بالا رفتن سطح انتظارات و خواسته‌های افراد
۶	۶	رویگردانی روستاییان از تولید
۶	۵	رضایت از دولت وقت
۶	۵	افزایش تجمل‌گرایی
۵	۵	شهری شدن خانه‌های روستایی
۶	۴	تمایل فرزندان به مهاجرت به شهر
۳	۳	کم شدن روابط خانوادگی

۴-۲) اثرات اقتصادی نوسازی خانه‌های روستایی پل باباحسین

مهم‌ترین اثر اقتصادی نوسازی خانه‌های در روستای پل باباحسین تحمیل هزینه‌های نوسازی به خانوار شامل هزینه‌های ساخت و ساز، هزینه‌ی پرداخت قسط وام، هزینه‌ی خرید وسایل لوکس بوده است که توسط ۲۱ نفر ۲۵ بار تکرار شده است. تحمیل هزینه‌های اضافی به خانوار به منظور تجمل‌گرایی از اثرات اقتصادی نوسازی خانه‌هایی روستایی است. سایر اثرات اقتصادی نوسازی مسکن روستایی در پل باباحسین در جدول ۲ آمده است.

جدول شماره (۲): اثرات اقتصادی نوسازی خانه‌های روستایی پل بابا حسین

تکرار	فراوانی	اثرات اقتصادی
۲۵	۲۱	تحمیل هزینه های ملزومات نوسازی به خانوار
۱۳	۱۲	تحمیل هزینه های اضافی به خانوار به منظور تجمل گرایی
۹	۹	افزایش فشار اقتصادی و عدم توجه به دیگر نیازهای اساسی سکنه به منظور تأمین هزینه های نوسازی خانه ها
۹	۸	مهاجرت موقت به منظور تهیه ی هزینه های نوسازی مسکن روستایی
۷	۴	رویگردانی از فعالیت های معیشتی تولیدی
۵	۴	افزایش فشار اقتصادی ناشی از پرداخت هزینه ی وام
۳	۳	بالا رفتن هزینه های برق و گاز به دلیل عایق بندی نا مناسب خانه های روستایی
۳	۲	فروش دام و زمین کشاورزی

۳-۴) اثرات فردی نوسازی خانه‌های روستایی پل بابا حسین

همان طور که در جدول ۳ گزارش شده است، از مهم‌ترین اثرات فردی که سکنه‌ی روستایی به آن اشاره کردند دغدغه‌ی پرداخت وام است که ۲۰ نفر ۲۲ بار آن را تکرار کرده‌اند. ایجاد احساس آرامش با ۱۶ تکرار توسط ۱۴ نفر از دیگر عوامل روانی متأثر از نوسازی خانه‌های روستایی است. سایر اثرات فردی نوسازی مسکن روستایی پل بابا حسین در جدول ۳ آمده است.

جدول شماره (۳): اثرات فردی نوسازی خانه‌های روستایی پل بابا حسین

تکرار	فراوانی	اثرات فردی
۲۲	۲۰	دغدغه ی پرداخت وام
۱۶	۱۴	ایجاد حس آرامش
۱۱	۱۰	افزایش دغدغه‌های ناشی از تجمل‌گرایی و روحیه‌ی مصرف‌گرایی
۱۰	۹	رضایت از معماری و امکانات نوسازی
۵	۴	عدم تأمین نیازهای روحی سکنه در خانه‌های نوساز

۴-۴) اثرات زیست محیطی نوسازی خانه‌های روستایی پل بابا حسین

از مهم‌ترین اثرات زیست محیطی که جامعه‌ی مورد مطالعه به آن اشاره کرده است سرد شدن خانه-های نوساز در زمستان و گرم شدن آن‌ها در تابستان با ۱۰ بار تکرار توسط ۷ نفر بدان اشاره کرده‌اند. سرد بودن خانه‌های نوساز در زمستان خود به دلایل مختلف منجر گردیده که در بخش‌های بعدی به آن‌ها اشاره شده است. تهویه بهتر با ۷ تکرار توسط ۶ نفر از دیگر اثرات زیست محیطی خانه‌های نوساز است. در جدول ۴ سایر اثرات زیست محیطی نوسازی خانه‌های روستایی آمده است.

جدول شماره (۴): اثرات زیست محیطی نوسازی خانه‌های روستایی پل بابا حسین

تکرار	فراوانی	اثرات زیست محیطی
۱۰	۷	سرد شدن خانه های نوساز در زمستان و گرم شدن آن ها در تابستان
۵	۵	استفاده بیشتر از انرژی فسیلی به دلیل عایق بندی ضعیف خانه ها
۷	۶	تهویه بهتر
۶	۴	تخریب زمین های کشاورزی
۵	۴	سیمای شلوغ و نازیبا در حیاط خانه های نوساز به دلیل باقیمانده ی مصالح حاصل از تخریب خانه‌های قدیمی
۵	۴	عدم تطابق معماری خانه های نوساز با شرایط اقلیمی
۴	۴	ایجاد آلودگی صوتی
۴	۴	تاریک شدن خانه های نوساز به دلیل کاربرد پنجره های رفلکس
۴	۳	از بین بردن درختان و محیط زیست به دلیل نوسازی خانه های روستایی
۳	۳	آلودگی ناشی از تخریب خانه های قدیمی (ایجاد ضایعات)

هر چند مسکن به عنوان مهم‌ترین نیاز انسان بعد از غذا عنوان شده است ولی این نیاز هم به عنوان یک ساختار فیزیکی و هم به عنوان یک نهاد اجتماعی با تمام ابعاد فردی (درونی و بیرونی) و اجتماعی (درون گروهی و بین گروهی) انسان در ارتباط است و جداسازی اثرات نوسازی آن فقط به منظور فهم بهتر مطلب انجام شده است؛ از این رو، در مرحله بعد به منظور بررسی اثرات متقابل ابعاد مطرح شده در قالب یک مدل دینامیکی ترسیم گردید.

۴-۵ تحلیل دینامیکی اثرات نوسازی خانه‌های روستایی پل بابا حسین

همان طور که شکل ۱ نشان می‌دهد طرح نوسازی خانه های روستایی در روستای پل بابا حسین رابطه‌ی مستقیم و هم‌جهتی (با علامت +) با افزایش امکانات فنی و گرایش روستاییان به تجمل‌گرایی داشته است. طرح نوسازی خانه های روستایی با در اختیار گذاشتن تسهیلات وام مسکن برای متقاضیان سبب گردیده سرمایه‌ی اولیه برای ساخت خانه‌ی نوساز را در دسترس داشته باشند. با نظارت مهندسين طرح، سکنه ملزم به رعایت اصول فنی از جمله مقاوم سازی منازل شده‌اند. امکانات فنی مقاوم‌سازی مساکن نوساز، امکانات بهداشتی و طراحی مدرن به ترتیب امنیت جانی و رفاه سکنه را فراهم آورده و این امر خود در نهایت منجر به ماندگاری و تمایل به ماندگاری روستاییان در روستای پل بابا حسین شده است. از طرفی نوسازی خانه‌ها سبب ایجاد چشم و هم‌چشمی بین اهالی روستا شده است. به گونه‌ای که اهالی برای داشتن مسکن و تجهیزات آن بر یکدیگر برتری می‌جویند. از این رو، تحمیل هزینه‌های اضافی بر خانوار را موجب گشته که در نهایت یا منجر به فروش دارایی‌ها و وسایل تولیدکنندگی از جمله دام یا

زمین کشاورزی برای تأمین هزینه‌های جانبی گشته و یا در صورت امکان موجب مهاجرت موقت یا دائم سرپرست خانوار به شهرهای دیگر برای اشتغال شده است.

از طرفی تجمل‌گرایی به وجود آمده باعث بالارفتن توقع اهالی شده است. در این میان بالا رفتن توقعات و چشم و هم‌چشمی تا حد زیادی در تغییر تفکرات روستاییان و به تبع آن تغییر فرهنگ آن‌ها تأثیر گذار بوده است. به طوری که اهالی روستا به خصوص خانوارهایی که باهم طی سال‌ها زندگی کرده‌اند کمتر با شرایط قبلی سازگار بوده و به دلیل نوگرایی و داشتن زندگی مرفه به فکر مستقل شدن افتاده‌اند. این امر زمینه‌ی استقلال فرزندان متأهلی که با خانواده‌ی پدری زندگی می‌کردند را فراهم آورده است. به منظور مستقل‌سازی افراد و به منظور استفاده‌ی آن‌ها از تسهیلات وام مسکن زمین‌های کشاورزی پشت روستا در حال تغییر کاربری بوده و در آنجا شروع به ساخت و ساز خانه‌های نوساز شده است. از بین رفتن زمین‌های کشاورزی روستا به نوبه‌ی خود سبب از بین رفتن فرهنگ تولیدکنندگی روستا گشته و به نوعی روستا را به یک روستای مصرف‌گرا تبدیل کرده است؛ به طوری که اهالی گرایش کمتری به فعالیت‌های کشاورزی نشان می‌دهد.

شایان ذکر است خشک‌سالی‌های اخیر نیز این امر را دامن زده که کم بهانه‌ای برای کنار گذاشتن و یا کم کاری در امر کشاورزی در روستای مذکور نیست. تخریب زمین‌های کشاورزی و نبود فعالیت‌های کشاورزی دلیل دیگری برای مهاجرت سرپرستان به منظور تأمین هزینه‌های زندگی از جمله هزینه‌های نوسازی است. یکی دیگر از اثرات تجمل‌گرایی در بین روستاییان پیروی آن‌ها از الگوهای معماری و زندگی شهری است. به کارگیری معماری شهری در روستا مغایر با فرهنگ و شرایط زندگی روستاییان است. این امر منجر به تحمیل هزینه‌های نوسازی و الزامات نوگرایی شده که شرایط مهاجرت سرپرست برای اشتغال و تأمین هزینه‌های موجود را فراهم نموده است. از طرف دیگر منجر به تغییر شکل کالبد روستا، یک دست شدن نمای مساکن روستایی، تغییر معماری بومی، تغییر تفکرات روستاییان و در نهایت تغییر فرهنگ بومی روستاییان گردیده است. طرح نوسازی خانه‌های روستایی علاوه بر اینکه هزینه‌های اولیه برای ساخت مسکن را در اختیار سکنه قرار داده با تحمیل هزینه‌های ملزومات از جمله محکم‌سازی نظارت شده که هزینه‌ی بالایی را می‌طلبد، دغدغه‌های مالی فراوانی برای افراد فقیرتر فراهم آورده که آن‌ها را برای کار و اشتغال راهی شهرهای دیگر نموده است.

در نهایت می‌توان گفت اکثر اثرات اجتماعی، روانی و اقتصادی به مهاجرت سرپرست برای اشتغال منجر شده است. علاوه بر این از نقطه نظرات مثبت این طرح می‌توان به ماندگاری دائم برخی اهالی قدیمی در روستا به دلیل تأمین امکانات مورد نیاز اشاره نمود، اما از بین رفتن معماری روستایی و تسریع تغییر فرهنگ روستایی نیز از جمله اثرات منفی نوسازی خانه‌های روستایی به شمار می‌رود. لازم به ذکر است شکل ۱، یک مدل دینامیکی از اثرات کلی اجتماعی، اقتصادی، روانی و زیست محیطی - فنی

۵) نتیجه‌گیری

بررسی نتایج حاصل از مطالعه اثرات اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و فردی نوسازی خانه‌های روستایی بر خانوار روستای پل باباحسین نشان داد که طرح ویژه بهسازی و نوسازی مسکن روستایی که توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در حال اجراست پیامدهای مثبت و منفی متعددی بر زندگی روستاییان داشته است. روستای پل باباحسین با اجرای طرح نوسازی و نیز طرح هادی دچار تغییراتی شده که به زعم برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران و شاید خود روستاییان در راستای توسعه‌ی روستایی بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که این گونه توسعه بدون در نظر گرفتن شرایط بومی، کارکردها و ساخت مسکن روستایی با رویکرد تولیدکنندگی، آسیب‌هایی را بر روستا و روستاییان وارد نموده که عدم توجه به رفع آن‌ها عواقب سوئی برای خود روستا، منطقه و کشور خواهد داشت.

از اثرات مهم طرح نوسازی خانه‌های روستای پل باباحسین، تغییر نیازها و خواسته‌های سکنه، به کارگیری معماری منطبق با نیازها و خواسته‌های کنونی آن‌ها بدون در نظر گرفتن کارکرد معیشتی مسکن روستایی و عدم انطباق آن‌ها با فرهنگ بومی روستایی است که با یافته‌های عبدالرحیم و همکاران (۲۰۱۲) در تضاد بوده و موافق با یافته‌های قاسمی اردهائی و رستمعلی زاده (۱۳۹۰) است.

برخی از سکنه‌ی خانه‌های نوساز اظهار داشته‌اند که خانه‌های نوساز سبب تغییر خلق و خوی روستاییان شده است. به گونه‌ای که چشم و هم‌چشمی بین افراد در تجهیز خانه‌ی نوساز به وسایل لوکس و تزئینی افزایش یافته است. با این استدلال که ما نمی‌خواهیم از دیگران عقب بمانیم، فشار اقتصادی زیادی از این منظر به افراد خانوار تحمیل شده است. گویا همه‌ی افراد خانوار پیشرفت از منظر استفاده از مصالح و لوازم لوکس در نمای داخلی و بیرونی خانه را از اهم موضوعات و در اولویت‌های نیازهای اساسی خود می‌دانند. تغییر یافتن نوع و طرز تفکرات روستاییان از جمله اثراتی است که نشان دهنده‌ی تغییر سبک و نگرش آن‌ها نسبت به زندگی است. به نظر می‌رسد روستاییان از جهان بینی و تفکرات عمیق در رابطه با مسائل فلسفی و هستی‌شناسی مرتبط با مسائل انسانیت - که در گذشته جزئی اصلی از زندگی آن‌ها به حساب می‌آمد و همواره در عمل و زندگی خود و در ارتباط با اطرافیان پیاده می‌کردند - به تفکرات سطحی رفع نیازهای فیزیولوژیکی و معیشتی در حرکت است و این امر می‌تواند بزرگترین فاجعه‌ی نوسازی خانه‌های روستایی باشد؛ چرا که ماهیت خانه‌های روستایی، سکنه را وادار به چنین برداشت و زندگی مادی و تمایل به تعلقات نمادی دنیوی کرده است. یافته‌های سلمانی و همکاران (۱۳۸۷) موید این نتایج است.

به وجود آمدن تضاد بین فرهنگ بومی و تجددگرایی در این نوع زندگی، افزایش میل و گرایش روستاییان به الگوی زندگی شهری متأثر از عدم تطابق معماری جدید با ارزش‌های فرهنگی روستاییان است. این امر سبب تغییر زندگی روستاییان از ساده زیستی به تجمل‌گرایی گردیده است. در این میان

بسیاری از زمین‌های کشاورزی که منابع اصلی اقتصادی و درآمد روستاییان به حساب می‌آیند در حال تبدیل شدن به مسکن روستایی هستند. نتیجه‌ی این امر تبدیل شدن خانه‌های روستایی به خانه‌های شهری و اکثراً با طرح‌های مشابه است. این یافته‌ها مطابق با نتایج پژوهش قاسمی اردهائی و رستمعلی زاده (۱۳۹۰) است.

قطع درختان و از بین بردن فضای سبز روستا از دیگر مواردی است که سبب آسیب‌های جدی زیست محیطی در روستا شده است. این اثر همچنین از منظر توریستی و از بین رفتن فضای سبز و طبیعت بکر روستا که همواره مورد توجه توریست‌ها بوده، قابل بررسی است. علاوه بر اینکه قطع درختان و یا اختصاص دادن قسمت کوچکی از حیاط مسکن به باغچه سبب شده است سیمای بیرونی و ظاهری مساکن روستایی از زیبایی بصری زیست محیطی مورد انتظار محیط روستا محروم گردد.

همچنین عایق‌بندی نامناسب مساکن، هزینه‌های ناشی از سوخت و ساز انرژی برق و گاز را چند برابر کرده است. از آنجایی که یک روستایی علاوه بر منابع تولید خود (زمین، باغ، دام و سایر منابع) سرمایه‌ی مالی اندکی دارد، بعضاً دیده شده به منظور تأمین هزینه‌های نوسازی مجبور به فروش منابع تولید (کشاورزی و دام) برای تأمین هزینه‌های نوسازی خانه‌های خود بوده‌اند. این روند همان طور که در بالا نیز اشاره شد سبب تبدیل معیشت زندگی روستاییان از معیشت تولیدی به معیشت مصرفی شده و می‌شود. یافته‌های شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰) مویید این نتایج است.

در مجموع طبق مصاحبه‌ی عمیق و نیز مشاهدات صورت گرفته مشخص شد نوسازی خانه‌های روستایی علاوه بر اینکه مزایای مورد توجهی برای روستاییان فراهم آورده است، دارای آسیب‌های مختلفی بوده که در صورت عدم توجه به برطرف کردن ریشه‌ای اثرات منفی آن شاهد از دست رفتن روستاهای تولید کننده با فرهنگ اصیل و بومی به معنای واقعی و تبدیل آن‌ها به شهرک‌های مصرفی خواهیم بود که به نوبه‌ی خود اثرات وخیمی بر جامعه خواهد داشت.

لازم به ذکر است که گاهی برای دستیابی به امر توسعه می‌بایست به فعالیت‌های جدی و پیگیری مدام آن‌ها دست زد. طرح نوسازی روستایی از نظر اهمیت شاید تأثیری کمتر از طرح یکپارچه سازی اراضی طی چند دهه‌ی گذشته نداشته باشد و اثرات آن در آینده‌ای نه چندان دور در باب از بین رفتن معماری بومی، ارزش‌های سنتی و نیز هدر رفت انرژی‌های فسیلی مشهود خواهد بود (به خاطر استفاده‌ی بیش از حد از این انرژی‌ها در خانه‌های نوسازی که تطابق اندک و ناچیزی با محیط زیست دارند). از این رو پیشنهاد می‌شود به این طرح به طور جدی‌تر نگاه شده و از متخصصان علوم اجتماعی، روانشناسی، معماری، عمران روستایی و سایر رشته‌های مرتبط برای تدوین اصول و قوانین محلی و اجرای اصول تدوین شده همراه با رعایت معیارهای بین‌المللی به توسعه پایدار روستایی در زمینه رعایت اصول

معماری پایدار دست یافت. با توجه به نتایج تحقیق حاضر در زمینه بررسی پایدار نوسازی مسکن روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه پیشنهاد‌های زیر ارائه می‌گردد:

- برای حفظ چشم انداز طبیعی روستا، استفاده از فضای سبز در طراحی خانه‌های نوساز و نیز در طرح‌های هادی و بهسازی روستا توصیه می‌شود.
- از تخریب زمین‌های کشاورزی و تبدیل آن‌ها به خانه‌های مسکونی تا حد امکان جلوگیری شود. در این زمینه با تدوین چشم انداز ۲۰ ساله‌ی عمران روستایی در روستای مورد مطالعه، پیشرفت فیزیکی مسکن روستایی به سمت زمین‌های مسکونی با حاصلخیزی کمتر و یا با کاربرد کمتر کشاورزی هدایت شوند.
- از اجرای ساخت مسکن با معماری مطلقاً شهری و مدرن و در تضاد با فرهنگ و کارکرد معیشتی روستایی، جلوگیری به عمل آمده و یا هزینه‌های هنگفتی برای دریافت پروانه‌ی ساخت چنین خانه‌هایی اعمال شود.
- برای حفظ و تقویت ارزش‌های بومی و روستایی در اذهان عمومی توصیه می‌شود به تدوین برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی در این زمینه در کانال‌های سراسری و محلی پرداخت.
- برای حفظ کالبد روستایی تا حد امکان از تخریب معابر و کوچه‌های روستایی جلوگیری به عمل آید و در این فرآیند با حفظ اصول معماری بومی و با استفاده از مصالح بومی صورت پذیرد.
- به منظور حفظ معماری روستایی و فرهنگ غنی روستایی، ارائه‌الگوهای بومی و آموزش در این زمینه به بنایان محلی توصیه شود. از طرفی استفاده از تجارب این بنایان خود در تدوین قوانین حفظ معماری بومی و حفظ اصول مهم و کلی معماری روستایی کمک خواهد کرد.
- با توجه به از بین رفتن و تعدیل معیشت کشاورزی و دامپروری پیشنهاد می‌شود با تقویت این معیشت‌ها از طریق پتانسیل‌سنجی امکانات موجود، تمایل روستاییان به نوع فعالیت، دخیل کردن امر معیشت روستایی در طرح‌های موجود و نیز آموزش‌های لازم در این زمینه، روستاییان را به فعالیت‌های اقتصادی خودجوش ترغیب کرد.

۶) منابع

- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، (۱۳۸۶)، گزارش بهسازی مسکن روستایی.
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، (۱۳۹۱)، عملکرد بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان لرستان، ستاد اقامه نماز و بنیاد انقلاب اسلامی، حساب ۱۰۰ امام، استان لرستان.
- بی‌تی، حامد، (۱۳۹۰)، ارزیابی جایگاه الگوهای بومی در برنامه‌های ساخت و ساز مسکن روستایی؛ مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی، مدیریت شهری، شماره ۲۹، صص ۱۱۵-۱۳۰.

- چراغی، مهدی، بهروز محمدی یگانه و عباس نباتی، (۱۳۹۱)، تبیین اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی - شهرستان بیجار)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صص ۹۹-۱۲۲.
- حبیبی، محسن و زهرا اهری، (۱۳۸۳)، ((بررسی ابعاد کیفی مسکن در ایران))، گزارش طرح مطالعاتی.
- حسن زاده، بهمن، (۱۳۸۲)، طرح هادی روستای پل باباحسین، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان لرستان.
- راهنما، محمدرحیم، (۱۳۸۷)، اثرات اجرای طرح های بهسازی و نوسازی مرکز شهر مشهد بر محله ی پایین خیابان. جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱، صص ۱۸۰-۱۵۷.
- سرتیپی پور، محسن، (۱۳۸۵)، مسکن روستایی در برنامه های توسعه. فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۲۷، صص ۴۷-۵۶.
- سرتیپی پور، محسن، (۱۳۹۰)، پدیدار شناسی مسکن روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۳، صص ۳-۱۴.
- سلمان، محمد، مهدی رمضانزاده لسبوئی و مرتضی محمدجانی، (۱۳۸۷)، تحلیلی بر مسکن پایدار در مناطق خشک و بیابانی ایران، انجمن جغرافیایی ایران، صص ۱۴۱-۱۲۵.
- شمس الدینی، علی، علی شکور و روح اله رستمی، (۱۳۹۰)، تأثیر نوسازی مسکن روستایی بر اقتصاد معیشتی روستائیان مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان ممسنی، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۵، صص ۷۰-۵۷.
- صیدایی، سیداسکندر و زری قاسمیان، (۱۳۹۱)، بررسی روند تغییرات کارکردی خانه های روستایی (نمونه موردی: روستای گرجی محله، شهرستان بهشهر، استان مازندران)، مجله علمی تخصصی برنامه ریزی فضایی، سال دوم، شماره اول، صص ۸۷-۱۰۶.
- عزیزپور، احمد، احمد خلیلی، آرمین محسن زاده، و صدیقه حسینی حاصل، (۱۳۹۰)، تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه های روستایی کشور، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۵، صص ۷۱-۸۴.
- عزیزپور، فرهاد، حسن افروخته و مریم شامانیان، (۱۳۹۳)، تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه های روستایی مورد: دهستان قرق شهرستان گرگان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۲۲.
- عنابستانی، علی اکبر و مهدی جوانشیری، (۱۳۹۳)، عوامل موثر بر مکان یابی کاربری های اراضی در طرح های هادی روستایی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۱، صص ۳۵-۵۴.
- قاسمی اردهائی، علی و ولی اله رستمعلی زاده، (۱۳۹۱)، اثرات وام مسکن روستایی در تغییرات زندگی روستایی، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صص ۶۷-۸۴.
- قدیری معصوم، مجتبی، محمد سلمانی، سیدعلی بدری، حسنعلی فرجی سبکیار و علی قنبری نسب، (۱۳۹۳)، دگرگونی اقتصاد کشاورزی و شکل گیری پدیده روستانشینی شهری و روستاگرایی مورد: روستاهای شهرستان رباط کریم، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۳، صص ۸۱-۶۳.

- لطفی، حیدر، علی احمدی، و داود حسن زاده فرجود، (۱۳۸۸)، شاخص های و مولفه های ضروری در برنامه ریزی و سیاست گذاری مسکن روستایی در ایران، فصلنامه جغرافیایی آمایش، شماره ۷، صص ۱۰۵-۱۲۳.
- عنابستانی، علی اکبر، (۱۳۸۸)، ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی (مطالعه مورد: روستاهای غرب خراسان رضوی)، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا.
- مرادی، محمود، آمنه ابطحی نیا و زهرا شاهی سوندی، (۱۳۸۸)، بررسی تاثیر برنامه کالبدی بر توسعه بهینه سکونتگاه های روستایی، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا.
- نصیری، اسماعیل، (۱۳۸۸)، ارزیابی اثربخشی طرح هادی سکونتگاه های روستایی، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا.
- یعقوبی، جعفر، ابوالفضل رنجور و زهرا خشنودی فر، (۱۳۹۱)، تحلیل مولفه های پیش برنده در اجرای موفقیت آمیز طرح بهسازی و نوسازی مسکن روستایی (مورد: شهرستان خدابنده)، جغرافیا و توسعه، شماره ۳۲، صص ۱۶۲-۱۴۹.
- Abdul Rahim, Asiah, Abdul Hamid, Zuhairi, Hj. Zen, Ismawi, Ismail, Zen, Zulkefle & Mohd Kamar, Kamarul, (2012), **Adaptable Housing of Precast Panel System in Malaysia**. Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 50, 2012, Pages 369-382.
- Alev, Ullar, Eskola, Lari, Arumagi, Endrik, Jokisalo, Juha, Donarelli, Anna, Siren, Kai, Brostrom, Tor & Kalamees. Targo, (2014), **Renovation alternatives to improve energy performance of historic rural houses in the Baltic Sea region. Energy and Buildings**. Volume 77, July 2014, Pages 58-66.
- Cohen, L, Manion, L, & Morrison, K, (2004), **Research Methods In Education**. London and New York, fifth Edition.
- He, Bao-jie, Yang, Li, Ye, Miao, Mou, Ben & Zhou, Yanan, (2014), **Overview of rural building energy efficiency in China**. Energy Policy, Volume 69, June 2014, Pages 385-396.
- Sandberg, Nina Holck, Sartori, Igor & Brattebo, Helge, (2014), **Using a dynamic segmented model to examine future renovation activities in the Norwegian dwelling stock**. Energy and Buildings. Volume 82, October 2014, Pages 287-295.